

DOĞU'DA VE BATI'DA
LONCALAR

Miraç Çeven

İktisat Yayınları – 46
İktisat Tarihi Dizisi – 8

Miraç Çeven, *Doğu'da ve Batı'da Loncalar*

Yayıma Hazırlayan: Emrah Yağmurlu
Musahhih: Muhammed Aydın

Tasarım: Seyfullah Bayram

Bu çalışma Necmettin Erbakan Üniversitesi İktisat Bölümünde hazırlanan “Doğu'da ve Batı'da Orta Çağ Meslek Örgütlenmelerinin Benzerlikleri ve Farklılıkları Üzerine” başlıklı yüksek lisans tezinin kitaplaştırılmış versiyonudur.

Baskı: Sarıyıldız Ofset - Sertifika No.: 23593
İvedik Ağac İşleri San. Sit.
1354. Cad. 1358. Sok. No.: 31 Ostim / Ankara
1. Baskı: İstanbul, 2020
ISBN: 978-625-7015-05-9

© İktisat Yayınları, 2020

Bütün yayın hakları saklıdır. Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

İktisat Yayınları
Rasimpaşa Mah. Rıhtım Cad. Nemlizade Sok.
Güleryüz Apt. No:9 Daire:3 Kadıköy / İstanbul
Tel / Faks: +90 (216) 418 20 10

www.iktisatyayinlari.com
İktisat Yayınları Nobel Akademik Yayıncılık ve
İslam İktisadi Araştırma Merkezi'nin ortak markasıdır.

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI

Çeven, Miraç
Doğu'da ve Batı'da Loncalar
1. Baskı, xii + 236 s., 13.5 x 21 cm
Kaynakça ve dizin var.
ISBN- 978-625-7015-05-9
1. Ahilik 2. Loncalar 3. Meslek örgütlenmeleri

DOĞU'DA VE BATI'DA LONCALAR

Miraç Çeven

iktisat
yayınları

İktisat Tarihi Dizisi

Bu dizide, iktisat tarihi ile iktisadi tarihsel bir bakış açısından ele alan eserlere yer verilmektedir. Dizide finans, emek, sanayi, tarım, kurum tarihi, mekânsal iktisadi tarih, ülke iktisadi tarihleri, ekonomik sistemlerin tarihi de dâhil olmak üzere geniş bir yelpazede kitaplar yer almaktadır.

Dizide Yayınlanan Diğer Kitaplar

Abdul Azim Islahi, *Müslümanların İktisadi Düşünce ve Analize Katkıları*

Abdul Azim Islahi, *İslam İktisat Düşüncesi ve Kurumları (16. Yüzyıl)*

Abdul Azim Islahi, *İslam İktisat Düşüncesinin Değişimi (18. Yüzyıl)*

Abdul Azim Islahi, *İslam İktisat Düşüncesinin Olgunlaşması (17. Yüzyıl)*

Abdul Azim Islahi, *Müslüman Arap Yazarların İktisat Düşünceleri (19. Yüzyıl)*

Abdul Azim Islahi, *Muhammed Hamidullah: İslam İktisadında Öncü Bir İsim*

Ahmed el-Ashker, Rodney Wilson, *İslam İktisadının Kısa Tarihi*

Miraç Çeven

1980 Konya doğumlu, evli ve bir çocuk babası. Lisans eğitimini Uludağ Üniversitesi İktisat Bölümünde; lisansüstü eğitimini Necmettin Erbakan Üniversitesi'nde iktisat üzerine tamamlamıştır. Halen Uludağ Üniversitesi'nde iktisat doktora eğitimine devam etmektedir. İktisat tarihi, kurumsal iktisat, iktisadi düşünceler tarihi, antropoloji, din sosyolojisi ve dinler tarihi ilgi alanlarıdır.

İçindekiler

Önsöz	ix
Giriş	1
1. Loncaların Tanımı, Kökenleri ve Türleri Üzerine	7
2. Orta Çağ Loncaları	93
3. Orta Çağ Avrupa Loncaları ve Diğer Loncaların Benzerlikleri ve Farklılıkları Üzerine	157
Sonuç	195
Notlar	203
Kaynakça	205
Dizin	229

Önsöz

Henüz İktisat Yayınları kurulmamışken bir konferans esnasında loncaları çalıştığımdan bahsettiğim sevgili Doç Dr. Lütfi Sunar hocanın gözündeki ışıltıyı hiç unutmayacağım. Loncalar üzerine çalışmaya başladığımda konunun bu denli derinliğe sahip olduğuna dair bendeki cehalet ve konuyu çalışmama beni yüreklendirenler sayesinde bu çalışma ortaya çıkabilmiştir. Bu vesileyle araştırma ve yazım sürecinde bana verdiği her türlü destekten ve yüreklendirmeden dolayı ilk teşekkürümü Lütfi Hocama yapmak istiyorum.

Öyle konular vardır ki çalışmaya başladıktan sonra kapsamı ve derinliği ile sizi kendisine hayran bırakır. Lonca tarihçesi de benim açımdan bu kategoride yer almaktadır. Konuyu öğrenmek adına yaptığım okumalar vesilesi ile konunun bana kattığı tarihsel bakış açısı loncalara dair ilgimin ve muhabbetim her daim sıcak kalacak gibi görünmekte... Hâlbuki loncalar hakkında tez çalışmasına başladığımda ilk olarak zihnimde yalnız İslam geleneğindeki ahilik ve lonca geleneği ile Avrupa loncalarını araştırmak vardı. Fakat iş loncaların kökeni ve ortaya çıkmalarının ardında yatan sosyo-ekonomik sebepleri anlamaya gelince bir anda arkeolojiden antropolojiye, tarihten sosyolojiye,

oradan dinler tarihine uzanan uzun bir okuma ve araştırma serüveninin ortasında kaldım. Loncaların bir kurum olarak neredeyse aileden hemen sonra ortaya çıkmış olduğuna dair görüşler bulunuyor. Uzun mesafeli ticaretin ortaya çıkışı sonrasında oluşan problemleri aşmak adına oluşan bu kurumların arketiplerine dair çalışmaları inceledikten sonra lonca tarihini anlamanın aslında kültürler arası ticaretin ya da uzun mesafeli ticaretin tarihinin yol haritasından giderek daha açıklayıcı olacağına dair bir algı oluşturdu. Bu sebeple çalışmada tarihsel arka plana ait kısımlar bulunmaktadır.

Lonca tarihi, insanlığın ekonomik ve sosyal temayülüne dair ciddi bilgi birikimine sahip çalışması bir miktar zorluğa fakat bir o kadar da aydınlatıcı bilgilere sahip bir başlık olarak önümüzde durmaktadır. Bu çalışma bu tarihe modern zamanlara kadar genel bir bakış yapmaya ve bu kurumların benzerlikleri ve farklılıklarına odaklanmış olup konunun genişliği karşısında yalnız küçük bir başlangıç ya da bir cüz olarak adalandırılabilir. Yoksa dünya lonca tarihini detaylı bir şekilde anlatma girişimi en iyimser tahminle ansiklopedik bir çalışma olacaktır. Umarım çalışma kadim kurumları merak eden kişilerin zihninde sorulara yanıt olup bir yandan da yeni ve daha farklı sorulara vesile olur.

Tez çalışması sırasında danışman hocam Prof. Dr. Abdülkadir Buluş vasıtasıyla şahsen tanışma şansına eriştiğim Prof. Dr. Şevket Pamuk hocanın teze yeni başladığımda bana verdiği tavsiyelerden dolayı kendisine teşekkürü borç bilirim. Prof. Dr. Mikail Bayram hocama da loncaların ahilik ile ilgili bağlantısı konusunda beni aydınlattığı ve ayrıca Selçuklu tarihinde ahilik adına yapmam gereken okumalar konusunda verdiği destekten dolayı müteşekkirim. Paylaştığı değerli bilgilerden dolayı Dr. Öğretim Üyesi Murat Öz hocama da sonsuz şükranlarımı sunarım. Katkılarından dolayı Prof. Dr. A. Mesud Küçükkalay hocaya da saygılarımı sunarım. Tez çalışmam sırasında sık sık fikir alışverişinde bulunduğum

hatta konunun detaylarını konuştuğumuz saatler boyunca ilgisini ve dikkatini bir an kaybetmeyen sevgili dostum Dr. Fatih Kaleci'ye de ne kadar teşekkür etsem azdır.

Akademik hayata devam etmem konusunda beni yüreklendiren ve her an yanımda olduğunu hissettiren sevgili annem merhum Hatice Çeven'e ve desteğini üzerimden hiç esirgemyen sevgili babam Ali Çeven'e; yanımda olup beni yüreklendiren sevgili dostlarıma ne kadar teşekkür etsem azdır. Tezin her aşamasında yardımlarını esirgemediğinden, umutsuzluğa düştüğümde beni yüreklendirmesinden, dünyaya pozitif bakışı ile yüreğimi aydınlatmasından dolayı kendisine duyduğum minneti anlatmaya kelimelerin yetmeyeceği sevgili eşim Ayşe Ö. Çeven'e yürekten teşekkür ederim.

İktisat Yayınları'nın bu çalışmayı yayın programlarına aldıkları için beni ne kadar mutlu ettiklerini kelimelerle tarif etmem mümkün değil. İyi ki varsınız...

Miraç ÇEVEN

Giriş

Loncalar, özellikle Orta Çağ'da meslek örgütlenmeleri olarak gelişen, neredeyse ticaret tarihi kadar eski ve ticaret tarihi ile doğrudan ilişkili kurumlardır. Bu kurumlar; *guilds, gilds, collegium, clergy, fraternity, societas, universitas, corporatum, hanse, za ve ahilik* gibi farklı isimler almış ve farklı işlevler görmüş olsalar da, en genel ifadesiyle tüccar ve zanaatkârların oluşturduğu birlikler olarak tanımlanmaktadır. Ancak tüccarlardan, zanaatkârlara; din adamlarından, genelev işletmecilerine; sanatçılardan hırsızlara kadar çok farklı meslek gruplarının oluşturduğu çeşitli loncalar da var olmuştur. Bu çalışmada esas ele alınan loncalar ticarete konu olan, yönetim tarafından tanınıp imtiyaz verilen legal loncalardır.

Loncalar 10 ile 19. yüzyıllar arasında varlığını sürdürmüş Orta Çağ'ın en yaygın kurumlarıdır. İslam ülkelerinde ise 13. yüzyılda *ahilik* şeklinde ortaya çıkan loncalar, varlıklarını 20. yüzyıla kadar devam ettirmişlerdir. Loncalar üzerine yapılan çalışmalar çoğunlukla Avrupa'da 950 ile 1350 yılları arasında gerçekleştiği varsayılan "ticaret devrimi" döneminden başlatılmıştır (Lopez, 2005). Bu incelemeler loncalarla ilgili olarak daha çok Avrupa ile sınırlı kalmış olsa da, Avrupa dışındaki yerleri de

içeren çalışmalar mevcuttur. Bunlardan bazıları; Carrol (2007), Weber (1961), Lambert (1981), Mendelsohn (1940a), Mendelsohn (1940b), Fewsmith (1983), Burgess (1930), Burgess (1945), Liu (1988), Kozuh (2008), Patra (2008), Subbarayalu (2015), Sharma ve Jha (1974), Mahapatra (2012) gibi isimlerin çalışmalarıdır. Bu çalışmalardan Mısır, Hindistan, Babil, İran, Suriye, Filistin ve Avrasya Stepleri bölgelerinde de bahsi geçen dönemden önce loncaların arkaik hallerinin mevcut olduğu anlaşılmaktadır.

Arkaik tüccar loncalarının üretimin ihtiyaçtan fazla yapılmaya başladığı dönemde meydana geldiği tespit edilmiştir. Tüccar loncalarının ilk örnekleri üretim fazlasının ortaya çıkması ile bu malları pazarlara ulaştıran, uzun mesafeli ticareti üstlenen gruplar özel imtiyazlara sahip olmuşlardır. Bu imtiyazlı gruplar zaman içerisinde arkaik loncaları oluşturmuşlardır. Uzun mesafeli ticaret, ekonomik ilerlemenin itici gücü olarak insanlığın değişmesi ve gelişmesinde önemli bir etkiye sahip olmuştur. Bu bağlamda loncalar ile şehirleşme arasında da önemli bağlantıların olduğu görülmüştür. Antik dönemde şehirlerin oluşturulmasının en önemli nedenlerinden birisi ise uzun mesafeli ticaretin yürütülmesi adına ticarete dayanan merkezlerin kurulmasıdır. Oluşan şehirler üretim ile meşgul olmaya başladıktan sonra üretimle ilgili organizasyonunu sağlamak, gerekli endüstriyel düzenlemeyi yapmak esnaf loncaları ile beraber tüccar loncalarının görevi olmuştur.

Ayrıca loncaların yönetsel olarak esnek yapısı çok farklı mecralarda işlevi olmasına yol açmıştır. Loncalar vergi toplama, imar ve iskân işlerinden, ticari anlaşmaların uygulanmasına; mesleki düzenlemelerden üniversitelerin kurulmasına, hayır işlerinden polisliğe; sigortacılıktan bankacılığa ve hatta yargılamaya kadar çok farklı görevlere sahip olmuşlardır. Bu sebeple şehir devletlerinin oluşmasında loncalar bir nevi belediye hatta şehir meclisi işlevi görmüşlerdir.

Nihayetinde loncalar çok yönlü kurumlar olarak gelişim göstermişlerdir. Bu bakımdan loncaların etki alanları sadece ticaret olmamıştır. Loncalar dini vecibelerin yerine getirildiği, sosyal yardımlaşma ve dayanışmanın olduğu merkezler olarak da faaliyet göstermişlerdir. Kapsamı her ne olursa olsun loncalar; üyelerine güven sağlayıp sorunlarına çözüm üretmek amacıyla oluşmuş kurumlardır. Loncaların aileden sonra kurulan yapay akrabalıklardan olduğunu savunan görüşler bile mevcuttur. Bu anlamda lonca üyeleri arasında yapay bir kardeşlik bağı oluşturmak adına ortak değerler üzerinden hareket edilmiştir. Ticaretle ilgili loncalar, bir takım sosyal faaliyetleri yürütmelerinin yanında, temel olarak, ticaretin yürütülmesini kolaylaştırmaya yönelik çözüm sağlamak amacıyla oluşan birlikler olmuşlardır.

Ticaretin yürütülmesine yönelik sorunları gidermek için bulunan çözümler aslında insanlık tarihinin gelişim serüvenini yansıtmaktadır. Dolayısıyla loncalar da bu serüvenin bir parçası durumundadır. Neticede loncalar ticaretin yürütülmesini kolaylaştırmak için faaliyet göstermiş en etkili kurumlardan biri olmuştur. Bu çalışma özellikle uzun mesafeli ticaretin başlaması ile gelişen tüccar ve esnaf loncalarının oluşması, gelişimi, yaygınlığı hakkında bir anlama çabasıdır. Nitekim bu çalışmada Doğu'da ve Batı'da, İslam Dünyasında ve Hristiyan Dünyasında, Orta Çağ meslek örgütlenmeleri olarak loncaların varoluşu ve gelişimi etkileri ile birlikte ele alınmıştır.

Bu çalışmanın hareket noktasını oluşturan ana sorular şunlardır: Orta Çağ'da gelişen ve yaygınlaşan kurumlar olarak loncalar neden ortaya çıkmıştır? Loncaların varoluşlarını ve gelişimlerini sağlayan ana nedenler nelerdir? Bu kurumların etkileri ne yönde olmuştur? Bu kurumlar neden yok olmuşlardır?

Bir teorik araştırma olarak planlanan bu çalışmada, ikincil verilere başvurulmuştur. Uluslararası literatür taraması yapılmış; meslek örgütlenmeleri; başka niteliklerinin yanında

meslek örgütlenmeleri olarak var olan ve gelişen lonca kurumları ve ahilik ile ilgili eserler ve sıkça anılan başlıca çalışmalar incelenmiştir. Teorik bir çalışma olacağından nitel gözleme dayalı hareket edilmiştir.

Bu çalışma kapsamında Orta Çağ'da gelişen meslek örgütlenmelerinin yani loncaların ve benzeri kurumların nasıl var olduğu ve geliştiği etkileri ile birlikte incelenmiştir. Loncaların arketipleri olarak antik çağda bulunan kurumlar da, loncaların kurumsal gelişimini kavrayabilmek adına kısaca ele alınmıştır. Ancak loncalar, esas olarak, Orta Çağ'da belirgin bir şekilde gelişmiş ve yaygınlaşmış kurumlar oldukları için Orta Çağ dönemi üzerinde daha çok durulmuştur. Bu kurumlar bölgesel olarak incelemeye alınmış ve değerlendirilmiştir. Uzun dönem içerisinde bu kurumların değişimleri ve gelişimleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda bu çalışma tanımlamaya yönelik değil, daha çok değerlendirmeye yönelik bir çalışma olarak yapılmıştır.

Meslek örgütlenmeleri ile ilgili iktisat tarihi bağlamında hem İslam medeniyetini hem de Avrupa'yı beraber inceleyen bir çalışma bulunmamaktadır. Bu açıdan bu çalışma Orta Çağ'da Batı'da ve Doğu'da; İslam dünyasında ve Hristiyan dünyasında var olmuş olan meslek örgütlenmelerinin oluşumunu ve gelişimini genel hatlarıyla karşılaştırmalı olarak ele alması bakımından önem taşımaktadır. Yine bu bakımdan Türkçe iktisat tarihi literatürüne katkıda bulunmaktadır. Doğu'daki ve Batı'daki meslek örgütlenmelerinin; loncaların ve ahiliğin, kurumsal olarak benzerliklerinin ve farklılıklarının ayırt edilmesi bakımından da literatüre katkı sağlamaktadır.

Bu minvalde Orta Çağ meslek örgütlenmeleri olan loncaların ve ahiliğin varoluşları, gelişimleri ekonomiye etkileri ile birlikte değerlendirmektir. Ayrıca bu kurumların Batı'da ve Doğu'da, İslam dünyasında ve Hristiyan dünyasında ve ötesinde varoluşlarını ve gelişimlerini incelenirken, bölgesel farklılıkların

olmasına rağmen kurumsal olarak temelde varoluşsal ve gelişimsel açıdan benzerliklerini ortaya konmaktadır.

Çalışmanın birinci bölümünde; meslek örgütlenmeleri olarak loncaların kökenleri, tanımlanması, çeşitleri ve sınıflandırılması ele alınmaktadır. Loncaların kurumsal olarak tarihsel gelişimine bakılmakta; bu kurumların daha çok Orta Çağ'da gelişmiş olduğu ancak antik dönemde de izlerine rastlandığı üzerinde durulmaktadır. Antik dönemde loncaların varlığı ve arketip loncaların nasıl var olduğu incelenmektedir. Bu bağlamda loncaların ortaya çıkış nedenleri, üstlendikleri sosyal ve ticari görevler, yapısal ve işlevsel özellikleri irdelenmektedir. Teorik çalışmalar çerçevesinde, antik dönemde loncaların varoluşları ve gelişimleri etkileri ile birlikte değerlendirilmektedir.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise; loncaların gelişim gösterdiği ve yaygınlaştığı Orta Çağ dönemindeki Hristiyan ve İslam loncaları ele alınmaktadır. Orta Çağ'da meslek örgütlenmeleri olarak gelişen loncaların varoluşları ve gelişimleri; yapısal ve işlevsel özellikleri ile faaliyetleri ve yok oluş nedenleri açıklanmaktadır. Loncaların gelişimi incelenirken Orta Çağ'ın ticari yapısı da dikkate alınıp incelemeye dâhil edilmektedir. Ticaret yolları ile loncaların karşılıklı etkileşimi göz önüne alınmaktadır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ise Doğu'da ve Batı'da var olan loncaların kurumsal olarak varoluşları, gelişimleri ve etkileri; benzerlikleri ve farklılıkları ana hatlarıyla değerlendirilmektedir. Bu kurumların oluşum nedenleri, yaşam süreleri ve yaygınlıkları, iktisadi işlevleri, üstlendikleri siyasi işlevler, eğitimsel işlevleri açısından benzerlik ve farklılıkları merkeze Orta Çağ Avrupa loncaları konularak değerlendirilmektedir.

